

สำรวจการก่อรูปทางความคิดและกลไกการขับเคลื่อนเชียงใหม่ เมืองแห่งการเรียนรู้ด้วยชุมชน

Exploring theoretical framework and driving mechanism in community-based Chiang Mai learning city

สันต์ สุวัชรากินันท์¹, ปรานอม ต้นสุขานันท์², อัมพิกา ชุมมัตตัย³,
จิรันธินิน กิติกา⁴ และ อจिरภาส ประดิษฐ์⁵

Sant Suwatharapinun¹, Pranom Tansukanun², Umpiga Shummadtayar³,
Chiranthanin Kitika⁴ and Ajirapa Pradit⁵

Received: 2022-05-04

Revised: 2022-07-23

Accepted: 2022-07-26

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “โครงข่ายท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้เมืองเชียงใหม่” ที่ได้รับทุนสนับสนุนจากหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ในปี 2564 ตามกรอบ “เมืองแห่งการเรียนรู้” (learning city) ของ UNESCO มีขอบเขตพื้นที่วิจัยในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายถึงการก่อรูปของวิถีคิดและกลไกการขับเคลื่อน โดยอาศัยทฤษฎีพื้นที่ทางสังคมของ ฮองรี เลอแอฟว์ มาปรับใช้เป็นกรอบความคิดหลักในการสำรวจ “ชุมชนและพื้นที่ชุมชน” ใช้การสำรวจและแยกแยะองค์ประกอบของชุมชนในฐานะที่เป็นผลผลิตอย่างหนึ่งของพื้นที่และนำเอาองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่ได้ มาสร้างเป็น บทเรียนเมือง โดยกระบวนการสกัดทรัพยากรและองค์ความรู้ชุมชนจาก 4 องค์ประกอบ คือ ผู้คนของชุมชน (people) สถานที่ของชุมชน (place) วัตถุของชุมชน (object) และ ความทรงจำของชุมชน (memory) นำไปสำรวจ จัดทำแผนที่ และชุดข้อมูลต่าง ๆ ของชุมชนเป้าหมายทั้งสาม คือ ชุมชนนครคำม้า ชุมชนป่าห้า และชุมชนช้างม้อย ซึ่งการออกแบบกิจกรรมต่าง ๆ ในโครงการวิจัยตั้งอยู่บนการทำงานร่วมกันของสามโครงการย่อย หรือเรียกได้ว่า 3 ทิศทางของการเชื่อมโยงทิศทางการสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เข้าด้วยกัน ในช่วงแรกแต่ละโครงการย่อยจะทำงานร่วมกันเพื่อทำความเข้าใจชุมชน ประวัติศาสตร์ความเป็นมา ปัจจัยทางกายภาพและทางสังคม เรียบเรียงเป็น บทเรียนเมือง โดยที่แต่ละโครงการได้มีจุดเน้นในการลงรายละเอียดที่แตกต่างกัน เช่น โครงการย่อยที่ 1 เน้นการระบุและวิเคราะห์เครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างการทำงานของคนและ

¹ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
(Faculty of Architecture, Chiang Mai University)

ผู้เขียนหลัก (corresponding author) E-mail: sant.s@cmu.ac.th

²⁻⁴ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
(Faculty of Architecture, Chiang Mai University)

⁵ ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เชียงใหม่
(Faculty of Art and Architecture, Rajamangala University of Technology Lanna)

ภาคประชาสังคม โครงการย่อยที่ 2 เน้นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่กายภาพเมือง และโครงการย่อยที่ 3 เน้นการค้นหาระบบการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับเยาวชน โดยการออกแบบเชิงปฏิบัติการเรียนรู้ในพื้นที่ร่วมกับทเรียนเมืองสำหรับเยาวชน การวิเคราะห์เครือข่ายท้องถิ่น จากการสกัดองค์ความรู้และทดลองผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น พบว่า (1) โครงสร้างของชุมชนในเขตเทศบาลหลาย ๆ ชุมชนมีความเปราะบางมาก หากขาดการทำงานที่ต่อเนื่อง ย่อมส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนได้ (2) การสร้างเครือข่ายการเชื่อมโยงเป็นไปได้ด้วยความยากลำบากและล่าช้า เพราะขาดการสื่อสารที่ดี และ (3) ชุมชนต้องการแผนการดูแลชุมชนที่มากกว่าระบบการพัฒนาทางกายภาพของพื้นที่

คำสำคัญ: ชุมชน พื้นที่ทางสังคม กลไกการขับเคลื่อน เชียงใหม่ เมืองแห่งการเรียนรู้

Abstract

This paper is part of the research project titled “local network for Chiang Mai learning city” received a grant from program management unit on area based development (PMU A) in 2021 under the framework of UNESCO’s learning city, which has Chiang Mai’s Municipality as the area of research. This article aims to elaborate the conceptualize framework and driving mechanisms by embracing Henry Lefebvre’s social space theory, to explore community and community space in terms of how people use as production of space. Moreover, there are classified these community formations into four categories, as are people, place, object, and memory which came up with the observation mapping and the data of these community formation. Which are selected into three communities for the specific research cases, which are namely, Kuan Kham Ma community, Pa Ha community, and Chang Moi community. Related activities and proposed driving mechanism have been conducted based on three different approaches of three sub-research projects. All team have worked together from the beginning before exploring differently later based on different emphasis on the learning processes such as; sub-research 1 focused on building the network and connectivity among community and civil society’s groups, sub-research 2 aimed to analyze the relationship between community and urban physical space and sub-research 3 explore how to implement the city’s lessons for the different groups of youth to identify the proper learning mechanisms. Through community’s resources and knowledge extracting process, the research argued that; (1) the structure of communities in municipal area is very fragile and weak due to the lack of continuity and the sense of belonging among those newcomers in the community which may affect the strength of the community, (2) the communities’ network is possible but difficult and progress slowly due to the lack of communication and (3) the communities need the plan for developing and caring community space which goes beyond the physical development system.

Keywords: community, social space, driving mechanism, Chiang Mai, learning city

บทนำ: ผสานทฤษฎีที่ว่าด้วย “พื้นที่ทางสังคม” เข้ากับกระบวนการวิธีการทำงานเมืองแห่งการเรียนรู้

เมืองแต่ละเมืองย่อมมีความโดดเด่นที่แตกต่างกัน บ้างมีประวัติศาสตร์ยาวนาน (historical city) บ้างมีทรัพยากรธรรมชาติที่โดดเด่น (natural city) บ้างเป็นศูนย์กลางของความเจริญด้านการท่องเที่ยวและเทคโนโลยี (technological city) นอกจากความแตกต่างของต้นทุนของเมืองแต่ละเมืองที่แตกต่างกันแล้ว นิยามคำว่า “เมือง” เป็นอีกจุดหนึ่งที่สามารถทำให้เห็นถึงข้อแตกต่างในการเรียนรู้เมืองต่างกันไปอีกด้วย เช่น บางเมืองมีความเป็นมหานครในตัวเอง บางเมืองกำลังอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงขยายตัวของเมือง ในขณะที่บางเมืองยังมีความเป็นชนบทอยู่อย่างเด่นชัด คำว่า “เมือง” เพียงอย่างเดียวนั้น จึงมีประเด็นให้ขบคิดและขยายความก่อนที่จะเข้าสู่การเรียนรู้กับเมือง

บทความวิจัยชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “โครงข่ายท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้เมืองเชียงใหม่” ที่ได้รับทุนสนับสนุนจาก หน่วยบริหารและจัดการทุนวิจัยและนวัตกรรมด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ในปี 2564 ตามกรอบ “เมืองแห่งการเรียนรู้” (learning city) ของ UNESCO โครงการนี้ระบุขอบเขตพื้นที่วิจัยในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ เป็นที่น่าสังเกตว่า “เมืองแห่งการเรียนรู้” ไม่ได้มีข้อกำหนดแนวทางปฏิบัติ และวิธีการทำงานอย่างเฉพาะเจาะจง เนื่องจากความแตกต่างหลากหลายของแต่ละเมืองเป็นเงื่อนไขสำคัญ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสำรวจ เรียบเรียง และออกแบบไม่เพียงแค่นโยบายในการเรียนรู้ แต่จะรวมถึงวิธีการเรียนรู้ เครื่องมือของการเรียนรู้ และเป้าหมายในการเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน บทความชิ้นนี้มุ่งเน้นที่การได้มาของกรอบคิดและกระบวนการทำงานกับเมือง โดยเฉพาะในขอบเขตของเทศบาลเมืองเชียงใหม่ที่ทีมวิจัยเรียกว่า “กระบวนการสกัดทรัพยากรและองค์ความรู้ชุมชน”

ดังนั้น บทความชิ้นนี้จึงมิได้มุ่งเน้นการนำเสนอกิจกรรมขับเคลื่อนเมืองอย่างละเอียด แต่จะใช้กิจกรรมเป็นตัวสนับสนุนกรอบแนวคิดและการทำงาน สิ่งที่สำคัญที่มุ่งเน้น คือ การนำเสนอท่าที และมุมมองในการศึกษา สำรวจ คัดเลือก และเรียนรู้เมือง (learning about the city) ไปสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ (learning city) กล่าวคือ เมืองจะเป็นเมืองไม่ได้หากปราศจากผู้คน วิถีชีวิต การต่อรอง ประกอบเข้ากับองค์ประกอบของเมือง กายภาพของเมือง สถานที่ ต่างผลิตสร้างซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดเป็นความต่อเนื่องของการใช้ชีวิต และตรงจุดนี้เองที่ทีมวิจัยเชื่อมโยงความคิดความเข้าใจกับแนวคิดของ UNESCO ที่ว่าด้วย “เมืองแห่งการเรียนรู้”

UNESCO’s Learning City

โครงการ “เมืองแห่งการเรียนรู้” (learning city) ของ UNESCO นั้น มีวัตถุประสงค์สำคัญ 3 ข้อ คือ (1) ส่งเสริมให้ปัจเจกจะได้รับการเสริมกำลังและสังคมจะมีความเป็นปึกแผ่น (2) สร้างให้เกิดความเจริญทางการเศรษฐกิจและวัฒนธรรม และ (3) พัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน กรอบคิดของ UNESCO ได้รับพัฒนาขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในปัจจุบันเป็น “เมืองแห่งการเรียนรู้ รุ่นที่ 3” (generation 3) ที่พัฒนาต่อมาจากแนวคิดที่ว่าด้วย “เมืองแห่งการศึกษา” (educating city) หรือสามารถเรียกได้ว่าเป็นรุ่นที่ 1 (generation 1) ในการขับเคลื่อน “เมืองแห่งการศึกษา” พบว่า ส่วนใหญ่จะทำงานใกล้ชิดกับองค์กรของภาครัฐและโรงเรียนในพื้นที่เป็นหลัก โครงการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจะอยู่ในประเทศอังกฤษ เยอรมัน แคนาดา และออสเตรเลีย และภายใต้การทำงานของประเทศแถบยุโรป

เป็นหลัก เป้าหมายหลัก ๆ จะมุ่งไปที่ภาคการศึกษาทั้งในระดับเมืองและชนบท โครงการต่าง ๆ ในรุ่นที่ 1 มีลักษณะที่เป็นเอกเทศ พัฒนาแยกส่วนไม่สัมพันธ์กับส่วนอื่น ๆ หรือหน่วยงานอื่น ๆ ในเมือง การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและกระจายให้ได้อย่างทั่วถึง เสริมสร้างการเติบโตของประชากรและเอื้อให้เกิดการสร้างสรรค้อย่างต่อเนื่อง (Longworth & Osborne, 2010)

“เมืองแห่งการเรียนรู้ รุ่นที่ 2” ส่วนใหญ่ไม่ได้เกิดในประเทศแถบยุโรปหรือในฝั่งตะวันตก แต่เกิดขึ้นในเมืองฝั่งตะวันออก เช่น เอเชียตะวันออก จีน สาธารณรัฐเกาหลี และได้หวน “เมืองแห่งการเรียนรู้ รุ่นที่ 2” ไม่เพียงแต่เป็นโครงการที่เกิดขึ้นในเมือง แต่ยังเกิดขึ้นตามชนบทของประเทศอีกด้วย เน้นการทำงานร่วมของชุมชน เป้าหมายหลัก ๆ เป็นการสร้างให้เกิดเครือข่าย การทำงานร่วมกับหน่วยงานรัฐท้องถิ่น ส่งเสริมและสนับสนุนมรดกทางวัฒนธรรม และเชื่อมโยงกับประเด็นทางสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การขับเคลื่อนและการพัฒนาเกิดขึ้นในทุก ๆ ระดับอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อนำไปสู่ “เมืองแห่งการเรียนรู้” ที่เกิดขึ้นบนความสัมพันธ์ของผู้คนและชุมชนอย่างมีความกลมกลืน (Kearns, 2015)

ขณะที่ “เมืองแห่งการศึกษา” ค่อย ๆ เปลี่ยนมาเป็น “เมืองแห่งการเรียนรู้” กลไกการทำงานของแต่ละโครงการค่อย ๆ ขยับออกจากสถานศึกษา หน่วยงานของรัฐค่อย ๆ เชื่อมโยงเข้ากับชุมชนและละแวกบ้านมากยิ่งขึ้น จากเมืองใหญ่ขยับออกไปเป็นโครงการที่เกิดขึ้นในเมืองเล็กและในชนบท และเมื่อเข้ามายัง “เมืองแห่งการเรียนรู้ รุ่นที่ 3” นับตั้งแต่การประชุมครั้งที่ 1 ที่กรุงปักกิ่งในเดือนตุลาคม ปี พ.ศ.2556 และครั้งต่อมาที่ เมืองเม็กซิโก ซึ่งชูประเด็นสำคัญ คือ การมุ่งไปสู่ “ความร่ำรวยทางวัฒนธรรม” (cultural prosperity) การทำงานในรุ่นที่ 3 เป็นการต่อยอดจากรุ่นที่ 2 เน้นกระบวนการทำงานที่ดึงเอาชุมชนละแวกบ้าน วัฒนธรรมอันดีงาม ประวัติศาสตร์ที่คงอยู่ เข้ามาทำงานเชื่อมโยงกับภาครัฐและพยายามยกชูสิ่งที่เป็นของดีหรือทรัพยากรในชุมชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ต่อยอดและสร้างให้เกิดความภาคภูมิใจ เกิดความรักและความหวงแหนพื้นที่ของชุมชนมากขึ้น และมีการนำเอาเทคโนโลยีทันสมัยเข้าไปเสริม เพื่อสร้างให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี (well-being) จะเห็นได้ว่า “เมืองแห่งการเรียนรู้” ของ UNESCO นั้น ไม่ได้เน้นที่การเรียนรู้กับเมืองแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังผนวกเชื่อมโยงเข้ากับวิถีชีวิตของคน ชุมชน และสังคมในเมืองด้วย โดยมี 3 ปัจจัยเสริมคือ ความคิดสร้างสรรค์ (creative) นวัตกรรม (innovation) และเทคโนโลยี (technology) เข้าไปช่วยในกระบวนการเรียนรู้และนำไปสู่การสร้างกระบวนการสำรวจและค้นหาความสำคัญของ “เมือง” ที่ไม่ใช่เพียงแต่กายภาพ แต่เป็นเมืองที่มีคนอยู่อาศัย มีประวัติศาสตร์ ชีวิต และวัฒนธรรม นำไปสู่การสร้างบทเรียนสำหรับการเรียนรู้ ซึ่งจำเป็นมีการประสานให้เกิดภาคีเครือข่าย ทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชนที่เห็นความสำคัญในการสร้างการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (UNESCO, 2015)

สรุปอย่างกระชับ คือ UNESCO ใช้กระบวนการเรียนรู้คัดเลือกทรัพยากร “เมือง” ที่มีอยู่ โดยที่นิยามความหมายของ “เมือง” ไม่ใช่ด้านกายภาพของเมืองแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นความสัมพันธ์ของกายภาพและนามธรรมที่มีความสลับซับซ้อนและมีชีวิต มีการวางแผนการขับเคลื่อนเมืองเป็นองค์รวมที่จำเป็นต้องมีภาคีเครือข่ายจากภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และภาควิชาการในการทำงานอย่างสอดประสานกัน “เมืองแห่งการเรียนรู้” นั้น อาจจะมองได้ว่าเป็นตราสัญลักษณ์ชนิดหนึ่งที่ถูกคิดขึ้นมาในฐานะที่เป็นเครื่องมือและกลไกในการขับเคลื่อนเมือง โดยอาศัย “การเรียนรู้” เป็นตัวขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้จะช่วยให้เกิดการเชื่อมต่อระหว่างการทำงานของแต่ละเครือข่ายที่อาจจะขาดวิน ไม่ต่อเนื่อง หรือ

อาจจะเป็นประเด็นที่ถูกมองข้าม ประโยชน์เกิดขึ้นกับทั้งภาครัฐในการปรับยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนเมือง ทำให้มีเป้าหมายที่คมชัดและสร้างสรรค์ ภาคเอกชนในการร่วมลงทุนกับเมือง ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีส่วนทางธุรกิจทั้งทางตรงและทางอ้อม และภาคประชาชนต่อการตระหนักรู้ ชิม ชั๊บ และก่อให้เกิดความประทับใจ หวงแหวน ภาคภูมิใจในเมืองของตัวเอง อย่างไรก็ตาม “เมืองแห่งการเรียนรู้” ของ UNESCO ไม่ได้มีวิธีการทำงาน กรอบคิด หรือเครื่องมือการทำงานที่ชัดเจน เพราะแต่ละเมืองจำเป็นต้องค้นหาและสร้างวิธีการทำงานเฉพาะที่ สัมพันธ์กับบริบทเมืองตัวเอง ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสำรวจ วิเคราะห์แยกแยะ ประเด็นความโดดเด่น ของเมือง จุดที่ควรจะต้องยกชูให้เป็นปัจจัยสำคัญที่จะสร้างให้เกิดเมืองแห่งการเรียนรู้ขึ้นได้ (UNESCO, 2015)

นิเวศแห่งการเรียนรู้เมืองเชียงใหม่

ถ้าเมืองแต่ละเมือง มีจุดเด่นที่แตกต่างกัน มีประเด็นที่เหมาะสมต่อการสกัดและสร้างเป็นบทเรียนของ เมืองที่แตกต่างกัน มี 2 คำถามที่เกิดขึ้น คือ (1) เมืองแห่งการเรียนรู้ของ UNESCO เหมาะกับการเอามาใช้ เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองเชียงใหม่หรือไม่ และ (2) ประเด็นการเรียนรู้อะไรที่เหมาะสม กับเมืองเชียงใหม่ ที่มวิจัยควรจะต้องมีกระบวนการทำงานสำรวจและเข้าใจเมืองอย่างไร ที่จะก่อให้เกิดการนำไปสู่ เมืองแห่งการเรียนรู้

เมื่อพูดถึง “เชียงใหม่” จะพบว่า (1) เชียงใหม่เป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ต่อเนื่องยาวนาน มีองค์ความรู้ และภูมิปัญญาหลากหลายแขนงที่สั่งสมอยู่ (ตัวอย่างเช่นงานของ Ongkul, 2003; Suwathchapinun, 2015; Satsue & Ongsavangchai, 2020) (2) เป็นเมืองหลักสำคัญในเขตเศรษฐกิจภาคเหนือที่มีการลงทุนสูง โดยเฉพาะในภาคการท่องเที่ยว (ตัวอย่างเช่นงานของ Nivatmankha, 2018) (3) เป็นเมืองที่มีความหลากหลาย ของผู้คน ทั้งคนเมืองที่เกิดในเมืองเชียงใหม่ หรือคนที่ย้ายเข้ามาอยู่ เกิดเป็นความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อน พังพา และเกิดเป็นสังคมของเมืองเชียงใหม่ (ตัวอย่างเช่นงานของ Tansukanun & Daungthima, 2012 และ 2017) (4) เป็นเมืองที่มีกลุ่มคนทำงานเมือง ที่เรียกว่า “ประชาสังคม” อยู่มาก สะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลาย ของการทำงานเมืองเพื่อคุณภาพชีวิตของคนเมือง และสะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างของการทำงานของภาครัฐ ที่อาจจะลงรายละเอียดไม่ถึงคนในเมืองและชุมชนต่าง ๆ (ตัวอย่างเช่นงานของ Prachanawutthisarn, 2009; Promthed & Khutrakun, 2019) (5) เป็นเมืองที่มีความรู้มรดกทางประเพณีวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจาก คนในชุมชนสืบทอดต่อ ๆ กันมาหลายชั่วอายุคน (ตัวอย่างเช่นงานของ Shummadtayar & Ongsavangchai, 2018; Opasattanakit, 2020) จากการสำรวจวิเคราะห์เบื้องต้น ทำให้เห็นถึงความโดดเด่นที่ทำให้เชียงใหม่ เป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ อย่างไรก็ตาม การคัดเลือกประเด็นจากความหลากหลายเพื่อสร้างเป็นบทเรียนเมือง จำเป็นต้องระบุขอบเขตที่ชัดเจน “พื้นที่การดูแลของเทศบาลนครเชียงใหม่” (Chiang Mai Municipality) จึงถูกหยิบขึ้นมาเป็นพื้นที่การทำวิจัยในปีที่ 1 อย่างเฉพาะเจาะจง

ว่าด้วยท้องถิ่นศึกษากับการคัดกรองบทเรียนเมือง

“ท้องถิ่นศึกษา” (local studies) เป็นกลไกหนึ่งในการคัดเลือกประเด็นของการสร้างบทเรียนเมือง ตามกรอบคิดของเมืองแห่งการเรียนรู้ “ท้องถิ่นศึกษา” ไม่ใช่เป็นแต่เพียงการวิจารณ์วรรณกรรม ทว่าเป็น กระบวนการคัดเลือก แยกแยะ จัดกลุ่ม และสร้างเล่าเรื่องสำหรับประเด็นเมืองที่มีความโดดเด่น หมายความว่า แต่ละทีมที่ทำงานตามกรอบของเมืองแห่งการเรียนรู้นี้ อาจจะมีกระบวนการทำงานกับ “ท้องถิ่นศึกษา” ไม่เหมือนกัน ถึงแม้ว่าจะเป็นเมืองเดียวกันก็ตาม

บทความวิจัยชิ้นนี้ เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “โครงข่ายท้องถิ่นกับการเรียนรู้เมืองเชียงใหม่” ที่ใช้กรอบคิดของ UNESCO’s learning city เป็นกรอบการคิดและใช้ “ท้องถิ่นศึกษา” เพื่อสร้างเรื่องเล่าและ บทเรียนเมืองในพื้นที่เขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ทีมวิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมองค์ความรู้เพื่อทำ “ท้องถิ่นศึกษา” พบว่าพื้นที่เขตเทศบาลเมืองเชียงใหม่มีความโดดเด่นมากในแง่ของประวัติศาสตร์ ทั้งในแง่ของกายภาพ และวิถีชีวิตผู้คน โดยเฉพาะประเด็นที่ว่าด้วย “ชุมชน” ที่แฝงอยู่ในมิติของประวัติศาสตร์ ทีมวิจัยเชื่อว่า “ชุมชน” เป็นหนึ่งในกลไกสำคัญที่สุดของการเป็นเมืองเชียงใหม่ในทุกวันนี้ เพราะความเป็นเมืองเชียงใหม่ ไม่ใช่เพียงแค่กายภาพแต่เพียงอย่างเดียว แต่เพราะ “ชุมชน” ที่ทำให้เมืองมีต้นทุนทางประเพณีวัฒนธรรม ที่หลากหลายและสืบทอดต่อกันมายาวนาน อีกทั้งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการดำรงอยู่ของพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ แต่ทว่าโครงการส่วนมากให้ความสำคัญต่อกายภาพของเมือง มากกว่าผู้คน ในชุมชนที่อยู่อาศัยในเมือง หรือมุ่งประเด็นไปที่แง่ของการอนุรักษ์และฟื้นฟูกายภาพของเมืองเป็นสำคัญ เช่น โครงการจัดทำแผนเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาเชียงใหม่เมืองท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์เมืองเก่าเชียงใหม่ ความเป็นย่านในชุมชนเมืองเชียงใหม่ เพื่อสร้างยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม มีการพูดถึงการฟื้นฟูชุมชน ต่าง ๆ ด้วย แต่เป็นที่น่าสนใจที่ทิศทางของโครงการจะเน้นเอาความเป็นชุมชนออกมาแสดง หรือเน้นการ ตอบสนองต่อธุรกิจของการท่องเที่ยว ไม่ได้อาศัยการทำงานของคนในชุมชนเพื่อให้เกิดการนำเอาบทเรียนเมืองที่ได้ นั้น ย้อนกลับไปชุมชน เพื่อการเรียนรู้และสร้างให้เกิดความรักความหวงแหนพื้นที่ของคนในชุมชนเท่าที่ ควรจะเป็น และ “โครงการขับเคลื่อนเชียงใหม่สู่เมืองมรดกโลก” (Research Team, 2020) มีเป้าหมายเพื่อ จัดทำแผนปฏิบัติการด้านการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ตามแนวทาง มรดกโลก และเพื่อเปิดโอกาสให้เกิดการกำหนดนโยบายร่วมกันของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง สิ่งที่น่าสนใจใน โครงการนี้คือ “ชุมชน” อยู่ในฐานะขององค์ประกอบสำคัญขององค์ประกอบหนึ่ง ทำให้เกิดความสำคัญของพื้นที่ ดังนั้น จึงเกิดเป็นกระบวนการกำหนดคุณค่าแหล่งมรดกกรรมร่วมกันระหว่างชุมชน ภาคประชาสังคม นักวิชาการ และภาคเอกชน โดยมีกระบวนการค้นหาคุณค่าร่วมกับชุมชนและภาคประชาสังคมผ่านการทำแผนที่ชุมชน แต่ทว่าเนื่องจากเป็นแผนการทำงานที่ใหญ่ กว้าง และยาวนาน ทำให้ผลลัพธ์ที่เล็งให้เกิดผลกับชุมชนยังไม่เห็นผลเท่าที่ควร

บทความชิ้นสำคัญที่ทำให้ทีมวิจัยเล็งเห็นว่า “ชุมชน” เป็นกลไกที่สำคัญภายในการดำรงอยู่ของความเป็นเชียงใหม่ที่งดงามและควรค่าต่อการอนุรักษ์และเรียนรู้ คือ “แนวทางการพัฒนาละแวกบ้านและย่านในเมืองเชียงใหม่” ของ Daungthima & Tansukanun (2018) ที่ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับภาพรวมของโครงสร้างทางสังคมเมืองเชียงใหม่ โดยเฉพาะในเขตพื้นที่เขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพของเมืองเอาไว้ โดยศึกษาผ่านแนวคิดที่ว่าด้วย “พื้นที่ละแวกบ้านและย่าน” (neighborhood and

district) ซึ่งเป็นการสำรวจด้วยวิธีภาคสนามโดยวิธีการผังเมือง การออกแบบเมือง และภูมิสถาปัตยกรรม ผ่านชุมชนเก่า 19 ชุมชน ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่และพื้นที่ใกล้เคียงโดยรอบ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากการสำรวจภาคสนาม การจดบันทึก การบันทึกภาพ และการสังเกตชุมชนเก่าในเมืองเชียงใหม่ทั้ง 19 ชุมชน บทความชี้ให้เห็นถึงลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ มีผลต่อการเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และเปลี่ยนแปลงของโลก ที่เรียกว่า ย่านและละแวกบ้าน ในทำนองเดียวกัน ย่านและละแวกบ้านสามารถสะท้อนให้เห็นถึงพื้นที่ทางกายภาพ กลไกทางพื้นที่และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับพื้นที่เช่นกัน ความคิดรวบยอดในบทความดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่และพื้นที่รอบ ๆ เขตคูเมืองเก่า สามารถเข้าใจได้ว่าเป็น “หมู่บ้านในเมือง” (urban village) มีการทับซ้อนของละแวกบ้าน และความหลากหลายของวัฒนธรรมที่อยู่ไม่ห่างกัน ซึ่งหลาย ๆ พื้นที่ในเมืองยังคงอธิบายได้ด้วยระบบเครือญาติ (บ้านเก่า) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม สภาวะการณ์ของชุมชนและพื้นที่ชุมชนหลาย ๆ แห่งในเขตเทศบาลเมืองเชียงใหม่กำลังประสบปัญหา เช่น ขาดแคลนพื้นที่อเนกประสงค์เพื่อกิจกรรมทางสังคม ขาดความสมดุลระหว่างพัฒนาการทางเศรษฐกิจกับความเป็นชุมชน การย้ายออกของชาวบ้านที่อาศัยอยู่เดิม เนื่องจากพื้นที่ในเมืองกลายเป็นพื้นที่ของนักท่องเที่ยวหรือคนบางกลุ่มเท่านั้น ทำให้ความหลากหลายของควมมีชีวิตชีวาในเมืองค่อย ๆ หายไป

โดยสรุปที่วิจัย “โครงข่ายท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้เมืองเชียงใหม่” เล็งเห็นว่า “ชุมชน” คือ หน่วยวิจัยที่สำคัญและเป็นหน่วยย่อยของสังคมในเขตเทศบาลเมืองเชียงใหม่ ที่ทำให้ความเป็นเมืองเชียงใหม่ดำรงอยู่ร่วมไปกับองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง ดังนั้น จึงนำไปสู่การจัดทำ “กระบวนการสกัดทรัพยากรและองค์ความรู้ชุมชน” โดยทำการคัดเลือกชุมชน สำรวจพื้นที่ชุมชน คัดแยกจัดกลุ่มความรู้ชุมชน และนำไปสร้างเป็นบทเรียนเมืองสำหรับการเรียนรู้ในเบื้องต้น 4 ประเด็นหลัก ๆ ที่ได้จากการกระบวนการสกัดความรู้ คือ (1) “ผู้คน” คือ ทรัพยากรชุมชน (2) “พื้นที่” คือ ทรัพยากรชุมชน นิเวศชุมชน พื้นที่เทศบาล (3) “วัตถุ” คือ ทรัพยากรชุมชน น้ำบ่อ วัด พระพุทธรูป เทียน ขนม อาหาร และ (4) “ความทรงจำ” คือ ทรัพยากรชุมชน เช่น บ้านเก่าความผูกพันเครือญาติ งานเทศกาลชุมชนกับความภาคภูมิใจ เป็นต้น

ทฤษฎีพื้นที่ทางสังคม กับ กระบวนการสกัดทรัพยากรและองค์ความรู้ชุมชน

ในส่วนนี้อาจจะเรียกได้ว่าเป็นกระบวนการวิจัยถ้าเทียบกับงานวิจัยทั่วไป แต่ทว่าตามกรอบคิด “เมืองแห่งการเรียนรู้” นี้ ซึ่งเป็นลักษณะการทำวิจัยในเชิงขับเคลื่อน เน้นกระบวนการและการปฏิบัติการ ดังนั้น ทีมวิจัยจึงให้ความสำคัญกับการสกัดองค์ความรู้ชุมชนและพื้นที่ชุมชนเพราะเป็นจุดเริ่มต้นในทำความเข้าใจชุมชน ความสัมพันธ์ของชุมชนกับพื้นที่ตั้ง การปฏิสัมพันธ์ต่าง ๆ ของคนในชุมชน เทศกาล ข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ รวมถึงความทรงจำของคนในชุมชน จะเห็นได้ว่ามุมมองหลัก คือ การพิจารณาคนในชุมชนไปพร้อม ๆ กับการปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม และพิจารณาว่าตัวบริบทแวดล้อมต่าง ๆ ในพื้นที่ชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างให้เกิดเป็นชุมชนและคนในชุมชนไปพร้อม ๆ กัน ทฤษฎีพื้นที่ทางสังคม ของ Lefebvre (1991) ที่อธิบายผ่านงานเขียน “ผลผลิตพื้นที่” (the production of space) จึงถูกหยิบยกมาเป็นกรอบทฤษฎีในการสำรวจความเป็นชุมชนและพื้นที่ชุมชน

ถ้าจะอธิบายอย่างกระชับ “ผลผลิตพื้นที่” ตามแนวคิดของเลอแอฟเฟอร์ มีส่วนสำคัญมากในการตั้งประเด็นให้ย้อนกลับไปพิจารณาเมืองไม่ใช่แค่ผลผลิตทางกายภาพ แต่ยังประกอบไปด้วยมิติทางสังคมหรือพูดอีกอย่าง คือ คนสร้างเมืองในขณะเดียวกันเมืองก็สร้างคนไปในเวลาเดียวกัน โดย Lefebvre (1991) นำเสนอเมืองในฐานะที่เป็น “พื้นที่ทางสังคม” (social space) ถึงแม้ว่าหลัก ๆ “ผลผลิตพื้นที่” มักจะอยู่ในแนวคิดเชิงวิพากษ์ หรือเพื่อเปิดโปงพื้นที่เมือง ที่เชื่อมโยงเข้ากับระบบการผลิตและระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม “เมือง” ในมุมมองของเลอแอฟเฟอร์จึงตั้งต้นอยู่บนพื้นฐานของการควบคุมนายทุน ชนชั้นข้อกำหนดกฎเกณฑ์ทางสังคมของผู้ที่มีอำนาจในการควบคุมกลไกของตลาดแรงงาน และ “พื้นที่เมือง” สำหรับเลอแอฟเฟอร์จึงมักจะเป็นส่วนประกอบสำคัญในการรองรับความสัมพันธ์ดังกล่าว เพราะพื้นที่เมืองเป็นส่วนช่วยให้เกิดการผลัด เป็นองค์ประกอบของการผลัด อาจกล่าวได้ว่าพื้นที่ที่กลายเป็นหน่วยย่อยหน่วยหนึ่งที่ทำให้ระบบการผลิตเดินหน้าและต่อเนื่องอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทำให้ระบบและอำนาจของการผลิตคงสภาพอยู่ได้อย่างโดยสมบูรณ์ เลอแอฟเฟอร์ใช้กรอบคิดที่ว่าด้วย “ผลผลิตพื้นที่” ไม่ใช่แค่การวิพากษ์ แต่ยังช่วยให้เกิดการอธิบายกระบวนการผลิตพื้นที่ กลไกที่ทำให้พื้นที่กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบการผลิต เป็นส่วนหนึ่งของการใช้ชีวิต การเข้ามากำหนดความหมาย ควบคุมความคิดความเข้าใจของคนในพื้นที่นั้น ๆ

ภายในการอธิบายกระบวนการผลิตพื้นที่ เลอแอฟเฟอร์แยกแยะองค์ประกอบของกระบวนการผลิตพื้นที่ได้ด้วยการใช้ สาม องค์ประกอบหลัก (Lefebvre's triad) คือ (1) คน โดยพิจารณาที่การใช้ร่างกายตอบสนองต่อการใช้ การลงมือทำ การปฏิบัติ การแสดง การกระทำที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ ในองค์ประกอบนี้เลอแอฟเฟอร์ไม่ได้พิจารณา “คน” ในฐานะที่มีความแตกต่างทางร่างกาย อายุ และเพศ แต่พิจารณาเสมือนเป็นหน่วยของแรงที่ก่อให้เกิดการผลิต เลอแอฟเฟอร์เรียกองค์ประกอบแรกว่า “ปฏิบัติการเชิงพื้นที่” (spatial practices) (2) ภาพตัวแทน โดยพิจารณาถึงสัญลักษณ์ ภาพของร่องรอยต่าง ๆ ที่ปรากฏให้เห็นในพื้นที่ถึงการสร้างและการใช้พื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นไปในเรื่องของการควบคุมหรือต่อต้าน เลอแอฟเฟอร์เชื่อว่า “ภาพตัวแทน” นี้ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงทิศทางของการผลิต เลอแอฟเฟอร์เรียกองค์ประกอบที่สองนี้ว่า “ภาพตัวแทนของพื้นที่” (representations of space) และ (3) ความทรงจำ ความเชื่อ อุดมการณ์ อคติ มายาคติต่าง ๆ ที่เป็นตัวขับเคลื่อนผู้คนในพื้นที่ รวมถึงการใช้ชีวิต องค์ประกอบที่สามนี้ ไม่ได้จับต้องได้ง่ายเหมือนภาพตัวแทนแต่มีความเป็นนามธรรมสูง เลอแอฟเฟอร์เรียกองค์ประกอบที่สามนี้ว่า “พื้นที่เชิงภาพตัวแทน” (representational spaces) ด้วยองค์ประกอบทั้งสาม สามารถนำมาใช้ในการพิจารณาและวิเคราะห์สิ่งที่ปรากฏขึ้นในพื้นที่เมือง ทำให้เห็นว่า “พื้นที่” ในลักษณะดังกล่าวอยู่ในสถานะใด ถูกสร้างขึ้นมาด้วยจุดประสงค์ใดและโดยใคร ดังนั้น หากเราสามารถเข้าใจและแยกแยะกลไกของพื้นที่ของชุมชนกับการใช้ชีวิตของผู้คนในพื้นที่นั้น ๆ แล้ว จะสามารถทำการสกัดเอาองค์ความรู้ออกมาจากพื้นที่นั้น และจัดทำขึ้นมาเป็น “บทเรียน” สำหรับการเรียนรู้เมืองได้เช่นกัน

ทีมวิจัยได้ทำการคัดเลือกพื้นที่ชุมชนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ด้วยการทำแบบสอบถามใน Chiang Mai learning city เว็บบล็อก (<https://www.facebook.com/CLC.CMU>) ซึ่งมีจำนวนคนติดตามประมาณ 4 พันคน ได้ทำการสร้างแบบสอบถามในลักษณะโหวตความคิดเห็นว่า ผู้คนมีการรับรู้ย่านที่ว่าด้วยย่านประวัติศาสตร์ ย่านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และย่านที่มีสภาพแวดล้อมที่โดดเด่น พบว่า ผู้คนให้คะแนนกับย่านพื้นที่ชุมชน “ช้างม่อย” เป็นย่านที่โดดเด่นในด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ย่านพื้นที่ชุมชน “ควรร่วมมา” เป็นย่านชุมชนในเขตเมืองเก่าที่มีความโดดเด่นในด้านประวัติศาสตร์และเทศกาลชุมชน และย่านพื้นที่ชุมชน

“ป่าห่า” ซึ่งเป็นย่านชุมชนในเขตถนนนิมมานเหมินท์ที่มีความโดดเด่นในด้านความสัมพันธ์ที่โดดเด่นกับประเด็นสิ่งแวดล้อมเมือง ทีมวิจัยจึงใช้เลือกใช้พื้นที่ชุมชนทั้งสามพื้นที่นี้เป็นพื้นที่นำร่อง และอาศัยทฤษฎีพื้นที่ทางสังคมของ Lefebvre (1991) มาเป็นกรอบคิดในการค้นหาทรัพยากรชุมชนและสกัดองค์ความรู้จากพื้นที่ชุมชนเพื่อสร้างบทเรียนเมืองเพื่อการเรียนรู้ในขั้นต่อไป

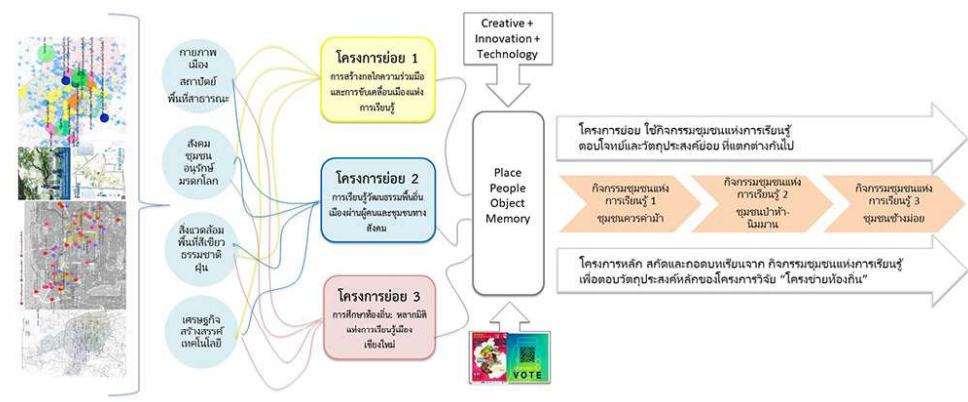
จากการใช้ทฤษฎีที่ว่าด้วยพื้นที่ทางสังคมของเลอแอฟเฟอร์ หรือแนวคิดที่ว่าด้วย “ผลผลิตพื้นที่” ในการเข้ามาพิจารณาแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชน เราสามารถอธิบายกระบวนการสกัดทรัพยากรและองค์ความรู้ชุมชนที่อาศัยองค์ประกอบของการเกิดขึ้นของพื้นที่ทั้งสามของ Lefebvre (1991) ในการแยกแยะ “ผลผลิต” ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยแยกออกได้เป็น คน ภาพตัวแทน และความทรงจำ และทำงานร่วมกันของโครงการย่อยทั้งสามภายในโครงการหลัก (ดังภาพที่ 1) ได้ดังนี้

1. องค์ประกอบที่ว่าด้วย “คน” ทีมวิจัยได้ทำการเก็บข้อมูล ค้นหา พูดคุยสอบถาม โดยเริ่มจากผู้นำชุมชน ขยายไปกรรมการชุมชน และไปยังผู้คนที่มิบทบาทในการทำงานภายในชุมชนที่เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการพัฒนาและขับเคลื่อนชุมชน ปราชญ์ชุมชน หรือเรียกได้ว่าเป็นปุชนียบุคคลของชุมชน รวมถึงเรื่องานที่คน ๆ นั้นทำหรือมีบทบาทด้วย ในองค์ประกอบนี้ เรียกว่า “People”

2. องค์ประกอบที่ว่าด้วย “ภาพตัวแทน” ทีมวิจัยได้ทำการแยกแยะออกมาเป็นสองประเด็นย่อย คือ ภาพตัวแทน ที่ทำงานในระดับของพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็น แผนที่บ้านไม้เก่า บ้านเก่า ชุมประตู่ วัดอุโบสถ น้ำบ่อหลวง หรือ ริมลำเหมือง และที่ปรากฏให้เห็นเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมชุมชน ในองค์ประกอบนี้ เรียกว่า “Place”

3. องค์ประกอบที่ว่าด้วย “ภาพตัวแทน” ในส่วนของวัตถุที่สำคัญของชุมชน ที่อาจจะเป็นของประติษฐ์ หรือสิ่งประติษฐ์ทางประเพณีวัฒนธรรม อาหารเมือง อาหารชาติพันธุ์ ขนมวง ผางประทีป หรือ ตุง เป็นต้น หรือ อาจเรียกรวมได้ว่าเป็นสิ่งที่มีลักษณะที่เล็กกว่า “Place” ในองค์ประกอบส่วนนี้ เรียกว่า “Object”

4. องค์ประกอบที่ว่าด้วย “ความทรงจำ” หรือเรียกว่า “Memory” ในการเป็นกรอบคิด กรอบเก็บข้อมูล แยกแยะข้อมูลต่าง ๆ จากชุมชน ความทรงจำของแต่ละชุมชนนั้นบางส่วนแจ่มชัด บางส่วนเริ่มเลอะเลือน เช่น ความทรงจำในวัยเด็กที่เคยเห็นลำเหมืองที่ป่าห่าเคยไหลสะอาด จำได้ว่ามีลำเหมืองเชื่อมสองฝั่งก่อนที่จะมีถนนเลียบบคลองชลประทานตัดผ่าน ความทรงจำต่าง ๆ นี้ อาจอยู่ในเรื่องเล่า (จากคำบอกเล่าของหลวงตาวัดช้างม้อย) อยู่ในภาพถ่าย (ภาพถ่ายวันสงกรานต์ในชุมชนป่าห่า) หรือฝังตัวอยู่ในร่องรอยของสีและศิลปะที่ปรากฏบนกำแพง (งานกลืนหอมต่อม่วนชุมชนควรคำม้า) เป็นต้น

กระบวนการทำงานทั้งหมดของโครงการ Main Process	ศึกษาพื้นที่ 1 Local Studies รวบรวมข้อมูลเมืองเชิงพื้นที่ ในประเด็นพื้นที่ ความหลากหลาย และจุดเชื่อมต่อมาได้เป็น 4 กลุ่มหลัก	ศึกษาพื้นที่ 2 Utilizing Local Studies Based on Different Objectives คัดแยกข้อมูลเมืองที่ได้จากการจัดกลุ่ม ตามกรอบงานวิจัยโครงการย่อยทั้ง 3	ศึกษาพื้นที่ 3 Focusing on each activities and each local community ผ่าน ศึกษารหัส 4 People Place Object Memory ในการสกัด ทรัพยากรชุมชน แยกออกเป็น ส่วนๆ เพื่อไปออกแบบกิจกรรมชุมชนแห่งการเรียนรู้	ข้อมูลจากกิจกรรมชุมชนแห่งการเรียนรู้จะถูกถอดบทเรียน และ เชื่อมโยง เพื่อใช้ในการแยกแยะประเด็น การเรียนรู้ จุดเด่น จุดท้าทาย และกำหนดขึ้นสำหรับการศึกษาเรียนรู้เมือง
---	--	---	---	--

ภาพที่ 1 กระบวนการความคิดของกระบวนการ “สกัดทรัพยากรชุมชนและพื้นที่” และแสดงการเชื่อมโยงการทำงานของทั้งทีมวิจัย ประกอบไปด้วย 3 โครงการย่อย ในการสร้างให้เกิดกลไกของการเรียนรู้

สำรวจและสร้างบทเรียนจากชุมชนและพื้นที่ชุมชน

ภายในกระบวนการดำเนินงาน เริ่มจากกรอบแนวคิดหลัก ทีมวิจัยทำการรวบรวมและแยกแยะข้อมูลของ สามชุมชนเป้าหมาย โดยการจัดเป็นชุดข้อมูลต่าง ๆ ออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ ๆ ตั้งแต่ คน (people) ประกอบด้วย ประวัติศาสตร์ชุมชน ประชากรและชาติพันธุ์ของคนในชุมชน บุคคลที่มีความสำคัญในชุมชน ซึ่งในทีมวิจัยได้มุ่งเน้นไปที่ ปรากฏการณ์บ้าน คณะกรรมการชุมชน หัวหน้าชุมชน เจ้าของบ้านหรือสถานที่ที่โดดเด่นในชุมชน ที่ทางทีมวิจัยได้ทำการสำรวจเอาไว้แล้ว ต่อมาเป็นประเด็นด้านสถานที่ (place) ขอบเขตและพัฒนาการด้านพื้นที่ชุมชน ตำแหน่งบ้านเรือนที่สำคัญ ตำแหน่งของสถานที่ที่สำคัญของชุมชน การให้ความสำคัญกับวัตถุทางวัฒนธรรม (object) หรือเป็นสิ่งที่มีความหมายของชุมชน เช่น ภาพวาดบนกำแพง อาหาร ผางประทีป ตุ๊ก ฯลฯ และ สุดท้ายเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับ เรื่องราว เรื่องเล่า ความทรงจำ (memory) ซึ่งในบทความนี้ขอสรุปภาพรวมของ “ทรัพยากรและองค์ความรู้ที่โดดเด่นของชุมชน” ทั้ง 3 ดังนี้

1. ทรัพยากรชุมชนควรค่าสามัคคี คือ ความสัมพันธ์ที่ผูกโยงระหว่างคนในชุมชนและภาคประชาสังคม คุณเบิร์ด คชภัก ศรีสวัสดิ์ ศิลปินจาก Addict art studio และ คุณปอ ภราตล พรอำนาจ นักดนตรีและตัวแทนจาก Spark U Lanna ที่เป็นส่วนสำคัญในการทำงานร่วมกับชุมชน เป็นกลไกสำคัญอย่างหนึ่งในการสร้างความสามัคคีโดยอาศัยศิลปะและเทศกาลชุมชน กลิ่นหอมต่อม่วน ในการเรียกร้อยความหลากหลายแตกต่างในชุมชนทั้งวัยและชาติพันธุ์ อีกทั้งพบว่าพื้นที่ของชุมชนควรค่าสามัคคีลักษณะเป็นพื้นที่กระเปาะ ถัดจากถนนสายหลัก พื้นที่ภายในชุมชนยังไปมาหาสู่กันด้วยวิถีทางเท้าเป็นสำคัญ (ซอยสิงหราช 4 และซอยศรีภูมิ 6) รวมถึงยังมี บ้านไม้เก่า บ้านเก่า ภาพวาดศิลปะบนฝาผนัง และกิจกรรมกลิ่นหอมต่อม่วนเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกันของภาคประชาสังคมและชุมชนในพื้นที่ ทำให้พื้นที่ชุมชนแห่งนี้เป็นที่โดดเด่น

2. ทรัพยากรชุมชนป่าห้า คือ ชุมชนป่าห้า อยู่กันอย่างเรียบง่าย ๆ สงบ ๆ ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงโดยรอบ ทั้งในพื้นที่ถนนนิมมานเหมินท์ ถนนห้วยแก้ว และถนนเลียบรินคั่นคลองชลประทาน ชุมชนนี้เป็นชุมชนเก่าแก่ที่มี คุณบุญธรรม อินทร์กษะ ประธานชุมชน คุณณรงค์ อาจหาญ ประธานกองทุนเงินล้าน คุณชะบา อินทร์กษะ ผู้ประสานงานช่างฟ้อน ป้าศรีนิล ปัญญา ผู้ใจดีพาเดินในชุมชน นานานิก และพี่แสงจันทร์ ผู้ให้ความรู้แก่เด็ก ๆ และพาทีมวิจัยตะลุยเดินเรียนรู้ระบบนิเวศเมืองที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในชุมชน สิ่งที่ทีมวิจัยสำรวจและเห็นถึงความโดดเด่น คือ ประเด็นเรื่อง “การอยู่” ที่ยังพบเห็นทั้งแบบดั้งเดิมและแบบที่ย้ายเข้ามาใหม่ ผสมผสานทั้งแบบกลมกลืนและแยกส่วนไปพร้อม ๆ กัน ร่องรอยของระบบนิเวศเมืองแบบดั้งเดิมและความเชื่อดั้งเดิม เช่น ศาลพ่อปู่ ความสมบูรณ์ของลำเหมืองที่ถูกมองข้ามและกำลังทรุดโทรม ซึ่งควรค่าต่อการทำนุบำรุง รวมถึง น้ำบ่อหลวง หรือบ่อน้ำใหญ่ใจกลางชุมชน ทำให้ชุมชนถูกประกอบไปด้วยสภาพแวดล้อมใหม่ นิเวศเมืองแบบใหม่ ระบบชลประทาน คลองชลประทาน การย้ายเข้ามาพำนักของผู้คนใหม่ ๆ หรือนักศึกษา ซึ่งส่งผลเหล่านี้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงไปของชุมชน

3. ทรัพยากรชุมชนช่างม้อย คือ เป็นตัวอย่างชุมชนที่สำคัญในการพิจารณาประเด็นเรื่องการปะทะสังสรรค์กันระหว่างคนในและคนนอก โดยมีเงื่อนไขทางเศรษฐกิจเก่าและใหม่ เศรษฐกิจชุมชนและสร้างสรรค์เกิดขึ้นอย่างมากในพื้นที่ชุมชนนี้ ได้มีโอกาสคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับ ป้าดา คุณลดา อินทวงศ์ ประธานชุมชนช่างม้อย คุณวิน วีราภา พงษ์เรืองเกียรติ และคุณเวฟ วีรัช พงษ์เรืองเกียรติ เจ้าของร้าน Mitte Mitte ลูกหลานคนช่างม้อยดั้งเดิมที่ย้ายกลับมาพัฒนาชุมชน และเจ้าอาวาสวัดชมพู พระครูพิพัฒนสมาจาร ที่ให้ความรู้และเป็นกำลังสำคัญในชุมชน รวมถึง ประเพณีพิธีกรรมข้าวทิพย์ หรือ ข้าวมธุปายาส หรือในชุมชนเรียกว่า กวนข้าวยากู้ ในช่วงประเพณียี่เป็ง (วันลอยกระทง) นอกจากนี้ผู้คนแล้วสถานที่ที่มีความโดดเด่นอย่างมาก ทั้งตัวพระเจดีย์ของวัดชมพู ที่จำลองมาจากพระเจดีย์ของพระธาตุดอยสุเทพ การตั้งอยู่ของร้านค้าของคนในชุมชน ร้านทำตุ้งสามหางของลุงนิพนธ์-คุณนุช ร้านขนมวงยายนวล ร้านตัดผมลุงบุญทองร้องอ้อ ร้านผางประทีป สิ่งที่น่าสนใจที่ได้จากชุมชนช่างม้อย คือ การพัฒนาเมืองที่อิงกับระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ ส่งผลให้เกิดการแยกส่วนของชุมชนด้านนอก (ถนนช่างม้อย) และด้านใน (ถนนช่างม้อยสายเก่า) ความไม่สอดคล้องของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่ค่อย ๆ คืบคลานเข้ามาทับเศรษฐกิจชุมชน ความถดถอยของโครงข่ายความสัมพันธ์ชุมชน กับบทบาทของเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่ต้องการเข้ามาช่วยเหลือ ส่งเสริม และสนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็งของโครงสร้างชุมชนดั้งเดิม

หลังจากที่ได้ทำการสกัดทรัพยากรและองค์ความรู้ของสามชุมชนเป้าหมายแล้ว ทีมวิจัยจึงเริ่มดำเนินการในการสร้างให้เกิดบทเรียนเมือง และการถ่ายทอดสื่อสารกับผู้คน ในรูปแบบของ (1) การตรวจสอบและสร้างความร่วมมือเครือข่าย ทั้งกับภาครัฐและภาคประชาสังคม (2) การประชุมเชิงปฏิบัติการ (workshop) ร่วมกับเยาวชน โดยมีทั้งการจัดการลงเรียนรู้ในพื้นที่ชุมชน (onsite workshop) ทำกิจกรรมตามจุดและสถานที่ที่กำหนดเอาไว้ และระดมความคิดเห็นร่วมกัน โดยสร้างเป็นชิ้นงานที่สะท้อนแนวคิดและสิ่งที่ได้เรียนรู้ของแต่ละทีม และตามด้วยการพูดคุยผ่านสื่อออนไลน์ (online discussion) โดยใช้เพจเฟซบุ๊กของ Chiang Mai Learning city เพื่อเติมเต็มช่องว่างที่ไม่สามารถเรียนรู้ได้ในช่วงเวลาสำรวจชุมชนที่มีอยู่อย่างจำกัด และได้รับฟังความคิดเห็นเพิ่มเติมจากคนในพื้นที่หรือนักวิชาการที่ทางทีมวิจัยได้เชิญมา การแบ่งเนื้อหาของงานทั้งสามนั้นๆ เพื่อมุ่งส่งเสริมให้เกิดการผสมองค์ความรู้ สร้างความต่อเนื่องในการทำงานเครือข่ายในพื้นที่ วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของชุมชน และทดสอบกลไกการเรียนรู้ที่จะทำให้เกิดการทำซ้ำและส่งต่อได้ ทีมวิจัยได้ใช้ลักษณะการทำงานตามขั้นตอนนี้ในพื้นที่ชุมชนทั้งสามตามลำดับ

ภายหลังการทำกิจกรรมต่าง ๆ จึงทำการประชุมถอดบทเรียน พิจารณาถึงจุดเด่นและจุดท้าทายของแต่ละชุมชน ร่วมกันวางแผนในการสร้าง “แผนดูแลพื้นที่ชุมชนเพื่อการเรียนรู้” เพื่อเสริมสร้างให้เส้นทางของการเรียนรู้จุดและสถานี่ต่าง ๆ เรื่องราวของผู้คนที่อยู่ในเส้นทาง รวมถึง สภาพแวดล้อมของชุมชนได้รับการดูแลและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เสนอต่อทั้งกรรมการชุมชนและเทศบาลนครเชียงใหม่ เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ที่ยั่งยืน เรียงร้อยตามลำดับเป็นขั้นตอนดังภาพที่ 2-6

ภาพที่ 2 ประชุมระดมความคิดในการสำรวจพื้นที่ชุมชนเพื่อนำไปสร้างบทเรียนเมือง (ซ้าย) และการสำรวจพื้นที่ชุมชน ระบุตำแหน่งของทรัพยากรชุมชนด้านสถานที่ที่สำคัญต่อการเรียนรู้ (ขวา)

ภาพที่ 3 แสดงการทำงานของทีมน้อยในการสร้างประชุมเชิงปฏิบัติการ (workshop) ในพื้นที่ชุมชนควรคำม้า (ซ้าย) โดยทีมน้อยทำเวิร์คช็อป กับนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 และบรรยายภาคในการเดินสำรวจ เรียนรู้ตามฐานต่าง ๆ เช่นที่ วัดหม้อคำตวง เป็นต้น (ขวา)

ภาพที่ 4 บรรยายภาคของทีมน้อยหลังจากการพานักเรียนเรียนรู้บทเรียนเมืองพื้นที่ชุมชนควรคำม้า (ซ้าย) และบรรยายภาคการสื่อสารองค์ความรู้ของชุมชนในวงกว้าง โดยการถ่ายทอดสดบนเฟซบุ๊ก (ขวา)

ภาพที่ 5 บรรยากาศของการสำรวจและสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมในพื้นที่ชุมชนป่าห้า โดยภาคประชาสังคม Green Renger (ซ้ายและกลาง) และบรรยากาศร่วมปรึกษาหารือกับทางเทศบาล วันที่ 21 มีนาคม พ.ศ.2565 ในการร่วมวางแผนพัฒนาปรับปรุงพื้นที่ริมลำเหมืองในพื้นที่ชุมชนต่อไป (ขวา)

ภาพที่ 6 บรรยากาศภายในวันคืนความรู้กับชุมชน (ซ้าย) อันนำมาซึ่ง “แผนดูแลพื้นที่ชุมชนเพื่อการเรียนรู้” (กลาง) ต่อยอดไปสู่ข้อเสนอในการปรับปรุงพื้นที่ชุมชนเพื่อเอื้อให้เกิดการส่งเสริมการเรียนรู้ (ขวา)

“ชุมชน” ปัจจัยของเชียงใหม่เมืองแห่งการเรียนรู้

บทความวิจัยชิ้นนี้ ไม่ได้ลงรายละเอียดในแต่ละกิจกรรมซึ่งเกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ชุมชน แต่ทว่าต้องการนำเสนอกระบวนการวิธีการคิดและการค้นหาวิธีการทำงานเมือง โดยอาศัย “ชุมชนและเครือข่ายชุมชน” เพื่อกำหนดทิศทางการทำงานกับเมืองเชียงใหม่ตามกรอบของ UNESCO’s Learning city ที่ไม่ได้มีการกำหนดเอาไว้อย่างชัดเจน และมีความหลากหลายแตกต่างกันไปในแต่ละเมือง ตลอดจน ต้องการสะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่เกิดขึ้นกับชุมชน กับโครงสร้างชุมชนในปัจจุบัน รวมถึง ความเป็นไปได้ในการสร้างความร่วมมือเครือข่าย และแผนดูแลพื้นที่ชุมชน ที่จะช่วยทำให้เชียงใหม่เมืองแห่งการเรียนรู้เกิดขึ้นได้จริงและต่อเนื่อง สามารถสรุปข้อค้นพบที่สำคัญ 3 ประเด็น เป็นเงื่อนไขสำคัญในการทำงานในกรอบ UNESCO’s learning city กับเมืองเชียงใหม่ต่อไปนี้

1. โครงสร้างชุมชนมีความเปราะบาง อ่อนแอ และมีความเฉพาะตัว

พบว่า โครงสร้างของชุมชนทั้งสามที่เป็นพื้นที่ชุมชนเป้าหมาย เป็นปัจจัยที่สำคัญในการเชื่อมโยงคนในชุมชนและความเป็นชุมชน ชุมชนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ นั้นเป็นชุมชนดั้งเดิม มีลักษณะเป็นแบบเครือญาติ แต่ในปัจจุบันพื้นที่ในเมืองเหล่านี้มักจะมีคนในวัยออกและคนนอกที่ย้ายเข้ามาในชุมชนเพื่อประกอบธุรกิจต่าง ๆ จนทำให้เกิดการผสมผสานระหว่างเก่าใหม่ คนในคนนอก โครงสร้างชุมชนที่สำคัญคือ คณะกรรมการชุมชนและประธานกรรมการชุมชน ซึ่งผู้ที่จะเป็นได้จะต้องพิจารณาตามเงื่อนไขที่กำหนดเอาไว้ในระเบียบของกระทรวงมหาดไทย เป็นที่น่าสังเกตว่าคณะกรรมการชุมชนแต่ละชุมชนนั้น ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่มีภาระใจในการดูแลความเป็นอยู่ของชุมชน รักและหวงแหนชุมชน มีจำนวนน้อยมากที่มีคนรุ่นใหม่จะเข้ามาทำงานเป็นคณะกรรมการชุมชน จากการสอบถาม พบว่า ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากความไม่สนใจของ

คนรุ่นใหม่ต้องงานชุมชน รู้สึกไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน จึงไม่ได้มีภาระใจในการเข้ามาทำงานชุมชน (ดังที่พบเห็นในชุมชนป่าห้ำ และชุมชนข้างม่อย) และที่สำคัญอยู่ในช่วงวัยของการทำงานหารายได้ จึงมองว่าภารกิจของชุมชนเป็นเรื่องรอง ๆ ลงไป ปล่อยให้ผู้สูงอายุทำ ผลที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นถึง (1) ช่องว่างระหว่างช่วงอายุ และช่องว่างนั้นส่งผลโดยตรงต่อการดูแลและพัฒนาชุมชน เนื่องจากกรอบคิด ทักษะคิด และวิธีการทำงานของคณะกรรมการชุมชนเป็นไปกรอบคิดและมุมมองของช่วงวัย ดังนั้น กิจกรรมหลาย ๆ อย่าง จึงไม่ดึงดูดให้คนรุ่นใหม่เข้ามาร่วม ปล่อยให้ว่าง และนิ่งเฉย (2) ด้วยว่าชุมชนเหล่านี้ คือ ชุมชนดั้งเดิมในเมือง ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ จึงไม่น่าแปลกใจที่จะมีหน่วยงานต่าง ๆ หรือทีมวิจัยได้เข้าไปทำงานร่วมกับชุมชน ทั้งในแง่ของการอนุรักษ์ พัฒนา และส่งเสริมภาพลักษณ์ชุมชน เพื่อการท่องเที่ยวภายใต้แนวคิด วิธีการ และมุมมองใหม่ ๆ จึงมักจะถูกหยิบใส่ให้กับชุมชน โดยที่อาจจะไม่ได้เกิดจากความต้องการ หรือการกลั่นกรองของคนในชุมชนเอง ซึ่งตรงนี้การได้รับความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ในชุมชน จึงเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้น หากเหล่าผู้สูงอายุที่เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการทำงานชุมชนหมดไปโดยไม่มีใครมาต่อยอดหรือส่งไม้ต่อ โครงสร้างของชุมชนจะเกิดการสะดุดและจะส่งผลกระทบต่อความเป็นชุมชน ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักของเมืองเชียงใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ และ (3) ทีมวิจัยพบว่า หากมีการผสานความคิดระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ในการทำงานดูแลชุมชนด้วยวิธีการที่หลากหลาย เหมาะกับพื้นที่ชุมชน และเกิดขึ้นจากความต้องการของคนที่อยู่ภายในชุมชน จะเกิดเป็นกิจกรรมที่มีพลัง เช่น กิจกรรมชุมชนกลั่นหอมต่อม่วนที่เกิดขึ้นในชุมชนควรม้าสามัคคี หรือการร่วมมือกันในประเพณีกวนข้าวยากู้ในชุมชนข้างม่อย

2. ความร่วมมือในเครือข่ายต่าง ๆ มีความสำคัญมากในการสร้างระบบการเรียนรู้ที่ยั่งยืน

ทีมวิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญของการทำงานร่วมกันและทำงานอย่างเป็นเครือข่าย โดยเฉพาะการที่จะทำให้เกิดการทำงานร่วมของชุมชน ภาครัฐและภาคประชาสังคม ในทิศทางที่ส่งเสริมกัน แต่พบว่าในการเชื่อมโยงกับภาครัฐค่อนข้างทำได้ลำบากและล่าช้า อาจจะเป็นเพราะว่า (1) พื้นที่ชุมชนทั้งสาม ที่ถูกคัดเลือกขึ้นมา เพื่อเป็นบทเรียนเมืองนั้น เกิดขึ้นจากการรับรู้ของประชาชนทั่วไปที่ให้ความสำคัญกับโครงการเมืองแห่งการเรียนรู้ แต่อาจจะไม่ใช่เป็นพื้นที่เป้าหมายของเทศบาลนครเชียงใหม่ อีกทั้งการเชื่อมโยงความร่วมมือกันในระดับนโยบายยังไม่ได้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมและชัดเจน (2) เชื่อว่าไม่ได้เป็นพื้นที่ที่มีผลกระทบสูงในแง่สิ่งแวดล้อม หากเทียบกับโครงการปรับปรุงคลองแม่ข่า แต่ทว่าถ้าสามารถสื่อสารและทำให้เห็นความเชื่อมโยงของระบบนิเวศเมืองทั้งระบบแล้ว สภาพแวดล้อมในชุมชนป่าห้ำโดยเฉพาะการปรับปรุงลำเหมือง จะทำให้เห็นถึงการต่อเชื่อมจากระบบน้ำจากดอยสุเทพ เชื่อมโยงกับบ่อน้ำที่มีอยู่อย่างมากมายในเมืองเก่า และเชื่อมกับระบบของคลองแม่ข่าและแม่น้ำปิงตามลำดับ หากสามารถฟื้นฟูระบบลำเหมืองแล้ว เชื่อว่าจะสามารถเชื่อมโยงไปสู่การฟื้นฟูระบบนิเวศของเมืองเชียงใหม่ได้ด้วย และ (3) การรับรู้ของผู้คนที่ว่าด้วยพื้นที่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ อาจเกิดขึ้นจากภาพที่ถูกสื่อต่าง ๆ ถ่ายทอดออกไป แต่เมื่อทีมวิจัยได้ลงพื้นที่ชุมชนกลับพบว่า รายละเอียดหลายอย่างในชุมชนไม่ได้ถูกนำเสนอ หรือนำเสนอไม่ครบทั้งหมด โดยเฉพาะชุมชนข้างม่อยที่มีความสลับซับซ้อนของชุมชนหัววัด (วัดชมพู) ชุมชนท้ายวัด เพราะด้วยความสัมพันธ์ภายในของชุมชนกลายเป็นจุดที่ท้าทายอย่างมากต่อการสร้างเครือข่ายการขับเคลื่อนการเรียนรู้ ที่จะต่อเชื่อมโยงไปยังการขับเคลื่อนด้านเศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจเมืองในลำดับถัด ๆ ไป

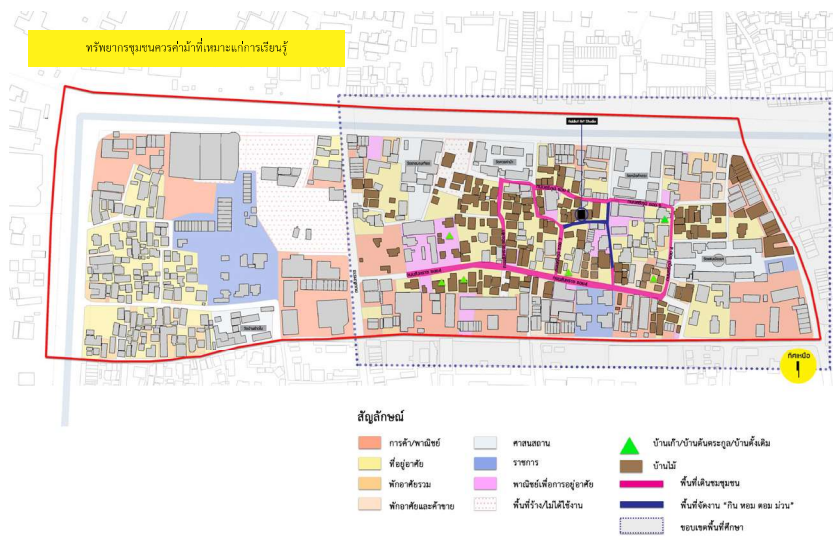
3. แนวทางในการปรับใช้พื้นที่กายภาพให้เป็นกลไกหนึ่งในการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์

ช่วงท้ายของโครงการวิจัยเมืองแห่งการเรียนรู้ ทีมวิจัยทั้งหมดได้ทำการรวบรวมข้อมูล สรุปประเด็น และนำเสนอภาพร่างการปรับเปลี่ยนพื้นที่ชุมชนบางส่วน หรือบางจุดสามารถเปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้ เช่น การกำหนดพื้นที่แลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลของคนในชุมชน ป้ายข้อมูลของการเรียนรู้ ป้ายที่สามารถทำเป็น QR code ที่ตั้งอยู่หน้าบริเวณพื้นที่การเรียนรู้ในชุมชน หรือตามเส้นทางการเรียนรู้ที่ได้ทำ เวิร์คช็อป กับนักศึกษา อีกทั้งการปรับปรุงพื้นที่ในชุมชนตามความเห็นและจินตนาการของคนในชุมชนเอง ที่อยากให้ชุมชนมีการพัฒนา ทีมวิจัยได้นำเอาความเห็นต่าง ๆ ออกมาเป็นงานออกแบบและแผนการจัดการพื้นที่ เรียกว่า “แผนดูแลพื้นที่ชุมชนเพื่อการเรียนรู้” นำไปพูดคุยกับคณะกรรมการชุมชนและคนในชุมชนที่สนใจ พบว่า มีหลายสิ่งหลายอย่างที่อยู่นอกเหนือจากแผนพัฒนาชุมชนของทางเทศบาลที่จะเข้ามาดูแล เช่น การปรับปรุงทางเท้า แสงสว่าง หรือขยะ เป็นต้น ชุมชนต้องการวิทยากรหรือคนที่มีคุณค่าของชุมชนขึ้นมา ขยายความ ปรับใช้เป็นเครื่องมือในการดึงความสนใจของคนในชุมชน ดึงดูดให้ผู้คนใหม่ ๆ เข้ามาร่วมงาน ร่วมเป็นคณะกรรมการชุมชน หรืออย่างน้อยเป็นคณะทำงานชุมชน หรือแม้กระทั่งดึงผู้คนจากภายนอกชุมชน เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงทรัพยากรที่มีคุณค่าในชุมชน พื้นที่ในชุมชนในจุดสำคัญ ๆ ที่เกิดจากการพูดคุยปรึกษาหารือ ทีมวิจัยรับฟังข้อเสนอแนะจากการพูดคุยและได้นำเอาข้อมูลของพื้นที่กายภาพต่าง ๆ ในแต่ละเส้นทาง แต่ละจุดปรับปรุงอีก 1 ครั้งและมอบเอาไว้ให้กับแต่ละชุมชน เพื่อใช้ในการเสนอต่อเทศบาลหรือหน่วยงานที่สามารถผลักดันให้เกิดขึ้นจริงต่อไป โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 แผนดูแลพื้นที่ชุมชนควรม้า เพื่อการเรียนรู้มีข้อเสนอปรับปรุงพื้นที่ชุมชน ประกอบด้วย บริเวณศรีภูมิซอย 6 ศรีภูมิซอย 7 และสิงหราชซอย 4 โดยให้ทั้ง 3 จุดมีความเชื่อมโยงกันโดยการพัฒนาทางเดินให้มีความปลอดภัย เข้าถึงได้ง่าย โดยการเพิ่มแสงสว่าง พื้นที่สีเขียวให้มีความร่มรื่น มีการออกแบบสัญลักษณ์ที่แสดงความเป็นพื้นที่ เพื่อบ่งบอกความเป็นพื้นที่ทั้งในช่วงเทศกาลและช่วงเวลาปกติบริเวณทางเดิน และมีจุดนั่งพักในแต่ละจุดของพื้นที่ในชุมชน นอกจากนี้ บริเวณศรีภูมิซอย 6 จะมีการปรับพื้นที่พร้อมออกแบบ ดึงบริเวณกลางซอยเพื่อใช้เป็นช่วงกิจกรรม เพื่อให้เป็นถนนเส้นศิลปะ ชาติพันธุ์ และอาหารที่มีความโดดเด่น และส่วนของศรีภูมิซอย 7 จะมีการปรับพื้นที่ตามจุดต่าง ๆ เพื่อให้เป็นถนนเส้นวัฒนธรรม (ดังภาพที่ 7 และภาพที่ 8)

3.2 แผนดูแลพื้นที่ชุมชนป่าห้าวเพื่อการเรียนรู้ มีข้อเสนอปรับปรุงพื้นที่ชุมชน ประกอบด้วย 5 จุดหลัก ๆ คือ พื้นที่บริเวณที่ทำการชุมชนป่าห้าว ออกแบบโดยเสนอปรับให้มีการใช้งานได้หลากหลายมากขึ้น นอกจากจะเป็นที่ประชุมของชุมชนแล้ว ยังเป็นพื้นที่ส่วนกลางในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของคนในชุมชน และจัดการพื้นที่ทางเดินเชื่อมระหว่างทางเข้าจากด้านข้างของลำเหมืองห้วยแก้ว และเพิ่มพื้นที่สีเขียวด้วยการปลูก ต้นหญ้า ซึ่งเป็นต้นไม้ดั้งเดิมในพื้นที่ บริเวณน้ำบ่อหลวง โดยบริเวณนี้แต่เดิมเป็นพื้นที่ที่ใช้สำหรับการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญของชุมชน โดยในการออกแบบจะปรับพื้นที่บริเวณนั้นให้เป็นพื้นที่สาธารณะส่วนกลางและเป็นจุดหมายตาของชุมชน บริเวณศาลพ่อปู่ บริเวณนี้เป็นบริเวณที่สำคัญอีกจุดหนึ่งของชุมชน จึงมีการเสนอให้มีการปรับรูปแบบของบริเวณศาลใหม่ เพื่อให้ความสวยงามมากขึ้น และปรับแต่งต้นไม้ใหญ่เปิดหน้าดินของ ต้นไม้บริเวณนี้ให้สวยงาม และเพิ่มพื้นที่สำหรับนั่งพักระหว่างทำกิจกรรมในบริเวณนี้ ปรับแต่งออกแบบรูปแบบ บ้านริมน้ำเหมือง และร้านค้าชุมชน ปรับแต่งออกแบบร้านค้าให้มีความสวยงามและใช้งานได้ดี อีกทั้งจะมีการกระจายจุดที่ให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ และข้อมูลประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ ให้แก่นักท่องเที่ยว ผู้ที่สนใจ และคนในพื้นที่ (ดังภาพที่ 9 และภาพที่ 10)

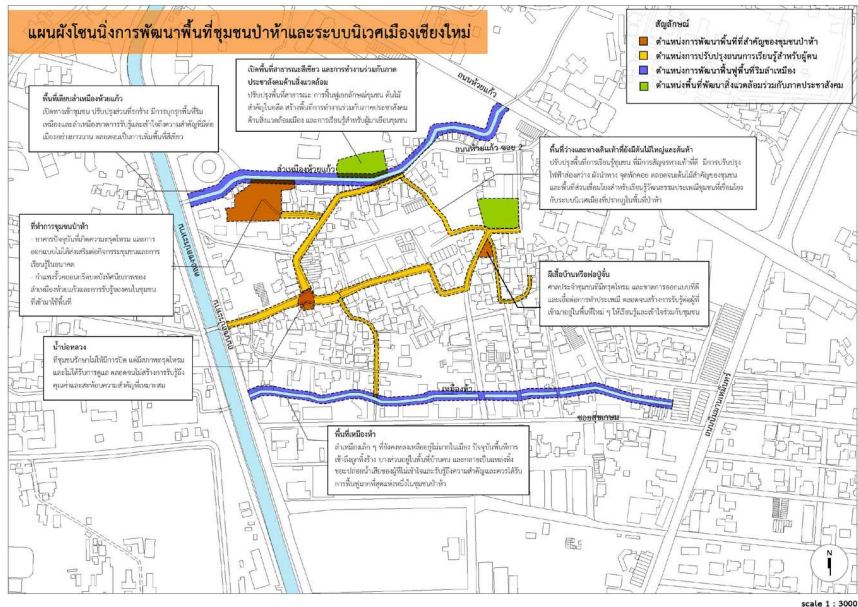
3.3 แผนดูแลพื้นที่ชุมชนข้างม่อยเพื่อการเรียนรู้ มีข้อเสนอปรับปรุงพื้นที่ชุมชน แยกออกเป็น 2 แกนหลัก คือ แนวแกนเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของพื้นที่ คือ บริเวณทางเข้าด้านหน้าวัดชมพู (ซุ้มประตูวัดชมพู) โดยปรับให้ย้อนคืนกลับมาถึงความเป็นหัววัด เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ในเชิงประวัติศาสตร์ รวมถึง การทำนุบำรุง ซุ้มประตูวัดอันทรงคุณค่า และบริเวณถนนเส้นหลักที่ทำหน้าที่เชื่อมบริเวณถนนชัยภูมิ โดยการออกแบบ พื้นที่ให้มีแสงสว่างมากขึ้น เพื่อให้ผู้ที่ใช้งานและสัญจรไปมารู้สึกปลอดภัย และแนวแกนเรียนรู้เศรษฐกิจชุมชน คือ บริเวณประตูข้างม่อยเก่าและถนนสิทธิวิงศ์ โดยออกแบบพัฒนาให้เป็นจุดให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับ เศรษฐกิจชุมชน ตำแหน่งร้านค้าต่าง ๆ และข้อมูลประชาสัมพันธ์ให้แก่นักท่องเที่ยว ผู้ที่สนใจ และคนในพื้นที่ (ดังภาพที่ 11 และภาพที่ 12)

ภาพที่ 7 แผนดูแลพื้นที่ชุมชน ควรม้า จากการระบุตำแหน่งของทรัพยากรชุมชน

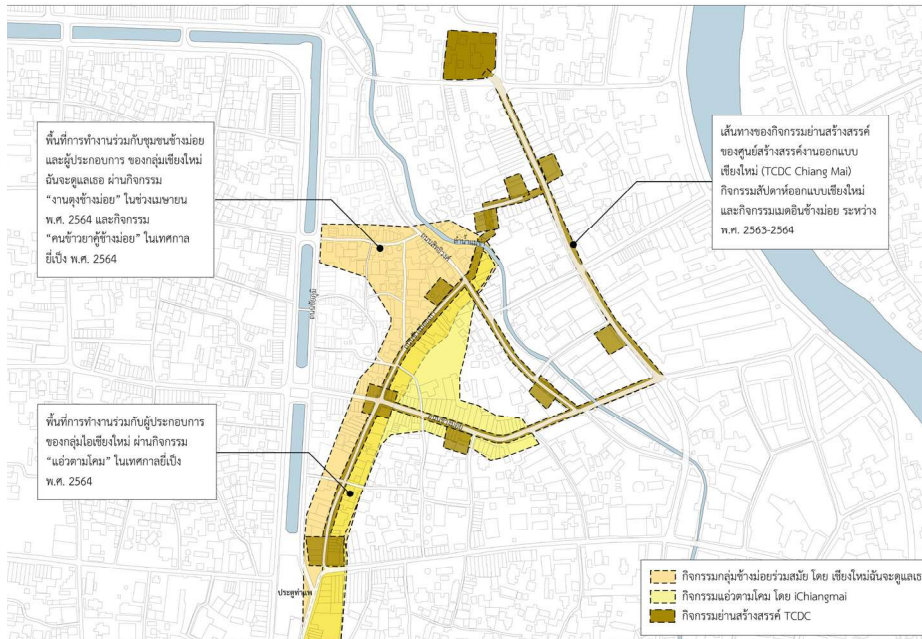
ภาพที่ 8 ภาพการปรับปรุงพื้นที่ชุมชนควรม้า หลังจากได้รับฟังความคิดเห็นจากการประชุมตัวแทนชุมชน

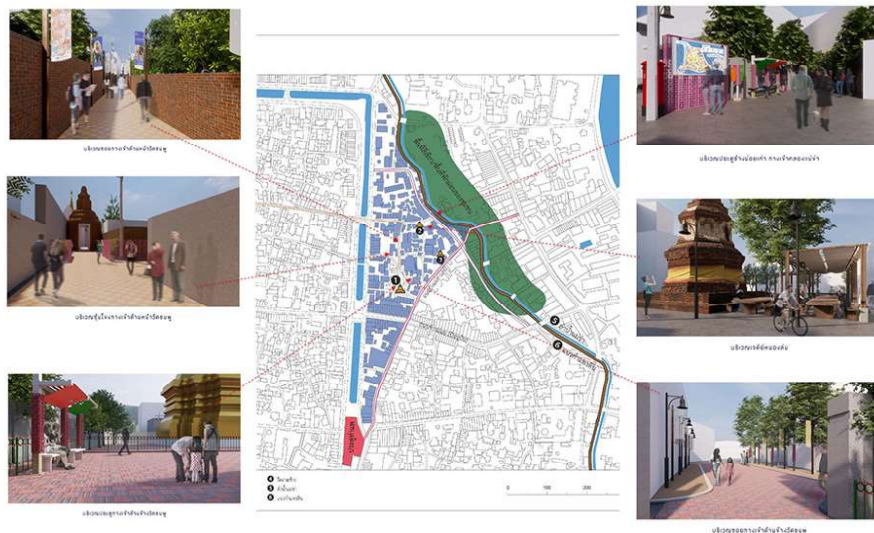
ภาพที่ 9 แผนดูแลพื้นที่ชุมชน ป่าห้าและระบบนิเวศเมืองเชียงใหม่ โดยอาศัยเรื่องเล่าจากลำเหมืองห้า และลำเหมืองห้วยแก้ว

ภาพที่ 10 ภาพการปรับปรุงพื้นที่บริเวณชุมชนป่าห้า หลังจากได้รับฟังความคิดเห็นจากการประชุมตัวแทนชุมชน

ภาพที่ 11 แผนดูแลพื้นที่ชุมชนชาวมอญ เน้นแผนผังกิจกรรมเศรษฐกิจสร้างสรรค์

ภาพที่ 12 ภาพการปรับปรุงพื้นที่บริเวณชุมชนชาวมอญ หลังจากได้รับฟังความคิดเห็นจากการประชุมตัวแทนชุมชน

บทสรุป

UNESCO's learning city ไม่ใช่เพียงโจทย์วิจัย แต่เป็นกรอบคิดในการขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองอย่างหนึ่ง ที่การอาศัยการเรียนรู้เป็นกลไกสำคัญ ในการสำรวจแยกแยะความโดดเด่นของเมือง เพื่อนำไปสร้างบทเรียนเมือง ในการเชื่อมร้อยเครือข่ายต่าง ๆ ที่ยังมีช่องโหว่การทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างชุมชนภาครัฐ และภาคประชาสังคม ในการสะท้อนย้อนคิด ถึงความสำคัญของชุมชนนำไปสู่การซ่อมแซมเสริมสร้าง เพื่อให้เกิดการพัฒนาของเมืองที่ยั่งยืน อย่างไรก็ตาม ภายในกรอบคิดนี้ไม่ได้มีระบุถึงเครื่องมือและวิธีการในการทำงานกับเมืองในแต่ละเมือง ดังนั้น จึงมีความสำคัญมากที่จะต้องวิเคราะห์และออกแบบเครื่องมือที่เหมาะสมต่อการสร้างให้เกิดการเรียนรู้ของเมืองนั้น ๆ ขึ้น ในโครงการวิจัย “โครงข่ายท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้เมืองเชียงใหม่” เล็งเห็นว่าการทำความเข้าใจ สำรวจ และเรียนรู้จากชุมชน จากพื้นที่ชุมชนนั้นเป็นกลไกสำคัญของการเรียนรู้โดยเฉพาะในเขตเทศบาลเมืองเชียงใหม่ บทความนี้ จึงนำเสนอรายละเอียดการออกแบบวิธีคิด กระบวนการความคิดไปสู่การทำงานในแต่ละขั้นตอน โดยเฉพาะการนำเอาทฤษฎีพื้นที่ทางสังคมมาปรับใช้เป็นกรอบการทำงานขับเคลื่อนในโครงการเชียงใหม่แห่งการเรียนรู้ ที่ทีมวิจัยเรียกว่า “กระบวนการสกัดทรัพยากรและองค์ความรู้”

การนำเอากรอบทฤษฎีที่ว่าด้วยพื้นที่ทางสังคมของ Lefebvre (1991) ในมุมมองหนึ่งทฤษฎีนี้เป็นประโยชน์ต่อทีมวิจัยที่สามารถวางกรอบการทำงาน แยกแยะหน่วยวิจัยต่าง ๆ ได้ ทั้งเชิงกายภาพและเชิงนามธรรม แต่อีกมุมมองหนึ่งการระบุนิยามเชื่อมโยง ความสัมพันธ์ทั้งในแบบที่เป็นทางการ เช่น การทำงานของเทศบาลกับชุมชน และในแบบที่ไม่เป็นทางการ ชุมชนกับชุมชน หรือ ภาคประชาสังคมกับชุมชน มีความจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยอื่นที่มากกว่าไปกว่ากรอบทฤษฎี ต้องอาศัยการสร้างควมไว้นื้อเชื้อใจ ใช้เวลาในการเข้าถึงชุมชนต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเผยแพร่รายละเอียดของความสัมพันธ์ดังกล่าว ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้อยู่นอกเหนือจากสิ่งที่ทฤษฎีให้ได้

อย่างไรก็ตาม การวางกรอบแนวคิด การใช้ทฤษฎี การสร้างกระบวนการวิจัย ควบคู่ไปกับการสร้างบทเรียนเมืองและการออกแบบกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ไม่สามารถสร้างขึ้นให้เสร็จสมบูรณ์ได้ภายในช่วงเวลาเพียง 1 ปี กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นเพียงก้าวแรกที่พยายามปะติดปะต่อความเข้าใจ เงื่อนไขของเมือง และการคัดเลือกกระบวนการความคิดการทำงานให้เป็นระบบและให้เกิดการทำซ้ำได้ ส่งต่อการทำงานในปีต่อ ๆ ไป

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของชุดโครงการวิจัย โครงข่ายท้องถิ่นกับการเรียนรู้เมืองเชียงใหม่ ได้รับทุนสนับสนุนจาก กองทุนส่งเสริม ทุนวิจัยด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (ววน.) และหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ปีงบประมาณ 2561 ตามเลขที่สัญญา A15F640104

เอกสารอ้างอิง

- Daungthima, W. & Tansukanun, P. (2018). Neawtang karn pattana laweak baan lae yarn nai mueang Chiang Mai. (In Thai) [Development of neighbourhood and districts of Chiang Mai city]. *Journal of the Faculty of Architecture*, Vol.27(2), 134-151.
- Kearns, P. (2015). Learning cities on the move. *Australian Journal of Adult Learning*, 55(1), 153-168.
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Oxford: Blackwell.
- Longworth, N. & Osborne, M. (2010). Six ages towards a learning region – a retrospective. *European Journal of Education*, 45(3), 368-406.
- Niwatmankha, S. (2018). Khwam samphan khong withi khwamchuea lanna lae karn thongthiao choeng niwet prawattisat nai khet mueang kao Chiang Mai. (In Thai) [The relationship of the Lanna way of faith and historical ecotourism in the old city of Chiang Mai]. *Proceeding of UTCC Academic Day* (pp. 1129-1149). Bangkok: University of the Thai Chamber of Commerce.
- Nutsati, N. (2020). Khrongkarn chattham phaen phuea anurak lae phatthana Chiang Mai mueang thongthiao wattanatham 4.0. (In Thai) [Chiang Mai preservation and development plan project cultural tourism city 4.0]. Retrieved August 2, 2020, from <https://voiceofchiangmai.org/2020/04/28/Naphat-Nutsati/>
- Ongkul, S. (2003). Khrongkarn wichai prawattisat chumchon nai Chiang Mai: karn sang prawattisat thongthin. (In Thai) [Chiang Mai community history research project: creating local history]. Chiang Mai: Thailand Science Research and Innovation (TSRI).
- Opasattanakit, A. (2020). Khrongkarn karn chattham phuentee thang wattanatham phuea sanapsanun karn khapkhuean mueang Chiang Mai pen khruetakhai mueang sangsan khong ongkarn UNESCO (sakha hatthakam lae sinlapa phuenban). (In Thai) [Cultural mapping for supporting Chiang Mai creative city network of UNESCO (crafts and folk art)]. Bangkok: Office of the National Research Council of Thailand.
- Prachanawutthisarn, K. (2009). Karn khluanwai khong pracha sangkhom nai mueang Chiang Mai tor praden panha tee kerd chak khwam pen mueang rawang pi phoso 2540-2551. (In Thai) [The movement of civil society in Chiang Mai on issues arising from urbanization during 1997-2008]. Retrieved April 10, 2021, from <http://cmuir.cmu.ac.th/jspui/handle/6653943832/64876>

- Promthed, A. & Khutrakun, A. (2019). Karn borihan pokkhong chumchon mueang phaitai boribot khwam laklai phuea karn pen chumchon thuathueng: koranee sueksa yarn chumchon Wat Kate changwat Chiang Mai. (In Thai) [Urban governance in diversity for inclusive community: a case study of Wat Kate area, Chiang Mai province]. **Political Science and Public Administration Journal of Chiang Mai University**, 10(2), 85-108.
- Research Team. (2020). **Khongkarn khapkhluan Chiang Mai su mueang moradoklok**. (In Thai) [Research project driving Chiang Mai to world heritage city]. Retrieved August 2, 2020, from <http://edu.chiangmaipao.go.th/>
- Satsue, S. & Ongsavangchai, N. (2020). Pattanakarn khong karn chat rup tee wang lae ongprakob mueang phainai khet mueang kao Chiang Mai. (In Thai) [The development of spatial organization and urban elements in Chiang Mai old town]. **Built Environment Inquiry Journal (BEI)**, 19(2), 43-62.
- Shummadtayar, U. & Ongsavangchai, N. (2018). Karn kayai tua khong mueang kap karn plianplaeng boribot khong yarn mueang kao nai Chiang Mai. (In Thai) [Urbanization and urban context variants of old districts in Chiang Mai]. **Journal of Environmental Design**, 5(1), 60-81.
- Suwatchapinun, S. (2015). **Phap sathon khong khwam thansamai: banthuek lae thopthuan botbat khong sathapattayakam samaimai mueang Chiang Mai rawang pi phoso 2427-2518**. (In Thai) [Reflection of Modernity: Rethinking the Role of Modern Architecture in Chiang Mai During 1884-1975]. Retrieved April 27, 2022, from <http://research.culture.go.th/medias/nt156.pdf>.
- Tansukanun, P. & Daungthima, W. (2012). **Neawtang karn pattana khwam pen yarn lak miti khong mueang Chiang Mai**. (In Thai) [The multi-layered districts of Chiang Mai city]. Chiang Mai: PuPae Publishing.
- Tansukanun, P. & Daungthima, W. (2017). A 'sense of place' of the neighborhoods in historic cities: the case of Chiang Mai, Thailand. **Built Environment Inquiry Journal (BEI)**, 16(1), 85-107.
- UNESCO. (2015). **UNESCO global network of learning cities: guiding documents**. Retrieved April 29, 2022, from <https://uil.unesco.org/fileadmin/keydocuments/LifelongLearning/learning-cities/en-unesco-global-network-of-learning-cities-guiding-documents.pdf>.